

ЗАПАДНИ УНИВЕРЗИТЕТ У ТЕМИШВАРУ
Филолошки, историјски и теолошки факултет
Колектив за српски и хрватски језик и књижевност

**ЖИВОТ ПОСВЕЋЕН ТРАГАЊУ ЗА
ЕТНИЧКИМ ИДЕНТИТЕТОМ**

**Зборник у част универзитетском професору др
Михају Миљи Радану
поводом 65. рођендана**

Уредници:

Маца Царан Андрејић
Миљана-Радмила Ускату

Тимишвар, 2019.

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
Facultatea de Litere, Istorie și Teologie
Colectivul de Limba și Literatura sârbă și croată

**O VIAȚĂ DEDICATĂ CERCETĂRII
IDENTITĂȚII ETNICE**

**Volum omagial dedicat
prof. univ. dr. Mihai Milja Radan
la a 65-a aniversare**

Volum îngrijit de:

Mața Țaran Andreici
Miliana-Radmila Uscatu

Timișoara, 2019

Издавачка кућа Западног универзитета у Темишвару
Editura Universității de Vest din Timișoara

Уредници: доц. др Маџа Царан Андрејић, доц. др Миљана-Радмила
Ускату

Volum îngrijit de: lect. dr. Mața Țaran Andreici, lect. dr. Miliana-
Radmila Uscatu

Рецензент: унив. проф. др Жива Милин
Referent științific: prof. univ. dr. Jiva Milin

Лектура и коректура: проф. Димитрије Савић
Lectura și corectura: prof. Dimitrije Savić

Технички уредник: приправник др Адријан Кантар
Redactor tehnic: asist. univ. dr. Adrian Cîntar

Корице: Касандра Паул-Трифу
Designer copertă: Casandra Paul-Trifu

*Ивица Р. Тодоровић**
*Етнографски институт САНУ, Београд***

ТРАГОМ (НЕ)ЗАБОРАВЉЕНИХ ПРОСТОРА И СТАЗА СРПСКОГ (СЕВЕРО)ИСТОКА – подсећања и нови етнолошки увиди и закључци

На овом месту, у виду сажетог пресека, износе се закључци који проистичу из комплексног, мултидисциплинарног увида у истраживања српско-румунских релација (али и „српског истока“ у ширем смислу). На бројне чињенице од изузетног значаја, у наведеном контексту, до сада је недовољно обрађана пажња. С тим у вези, наслањајући се на претходне радове, овде посебно указујемо на неке од запостављених аспеката савремених проучавања дотичне проблематике (који су – услед разлога изван домена науке – у једном периоду чак готово прерасли у извесну врсту табу-тема). Од раније су, наиме, биле познате бројне етнокултурне и историјски потврђене паралеле између становништва српских земаља и становништва Румуније, а исту, велику блискост показују и најновија генетичка истраживања. Узрок наведене „сродне / исте генетике“, осим на нивоу етнологије, могуће је пратити на основу бројних историјских података, као и на основу резултата истраживања која су спровели угледни лингвисти, археолози и други научници.

Кључне речи: Срби, Румуни, паралеле, нова истраживања, познате чињенице, блискост

Резултати нових етнолошко-генетичких истраживања

Нова генетичка и, у ширем смислу, етнолошко-генетичка истраживања донела су велики број потпуно нових сазнања. На основу њих, у стању смо да решавамо многе етнолошке, историјске, археолошке и друге недоумице из ближе и даље прошлости. Међу осталим истраживањима, спроведена су најпре прелиминарна, а затим и обимна, употпуњена етнолошко-генетичка истраживања Срба, уз појављивање низа нових, врло упућујућих информација.¹

* ivica.todorovic@ei.sanu.ac.rs

** Текст је резултат рада на пројекту бр. 47016, *Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије. Израда мултимедијалног*

Паралелно са овим чињеницама, током последњих година изнесени су и подаци о већини европских, али и светских народа, тако да је – на врло прегледан начин – у општем контексту могуће пратити релације између различитих популација и етничких група.

У складу с претходним – а у склопу могућности сагледавања етногенетских процеса и миграција на широким просторима, превасходно захваљујући Y хромозому који се, уз повремене мутације, генерацијама (из далеке прошлости) непосредно преноси са оца на сина – уочавају се и издвајају велики „етногенетски комплекси“, засновани на доминацији одређених хаплогрупа (предачких групација). Саобразно томе, исцртавају се и бројне мапе које представљају различите генетичке целине, тј. „етногенетске моделе“, при чему је један од њих типичан за српски етногенетски образац (за разлику од, примера ради, „медитеранског“, „западноевропског“, „источноевропског“, „финско-балтичког“, „скандинавског“ итд).²

И уз сву опрезност при закључивању, у склопу истраживања Срба јасно уочавамо простирање одговарајућег етничко-етногенетског простора (који обухвата „идентитетске“ Србе и „етногенетске Србе“, тј. групације недвосмислено српског порекла, као што се може закључити из одговарајућих историјских извора и лингвистичких чињеница, уз бројне етнокултурне и друге показатеље), са јединственим редоследом / распоредом процентуалног присуства хаплогрупа. Наведени редослед донекле варира од области до области, али поседује прецизно установљиву хомогеност и особеност, односно – препознатљивост.³

интернет-портала „Појмовник српске културе“, који финансира Министарство за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ В. Тодоровић и други, 2015. Излазак из штампе друге, најављене монографије (на ову тему), очекује се у наредном периоду.

² Сваки од ових *етногенетских образаца* карактерише превласт одређене хаплогрупе. У случају „српског етногенетског обрасца“ то је хаплогрупа I2a D1a1c, за разлику од „источноевропског“ који одликује доминација хаплогрупе R1a, док је за „западноевропски“ типична превласт R1b, за „финско-балтички“ N (тј. варијанте која је током претходног периода била позната као N1c), за „скандинавски“ I1, а за „медитерански“ превасходно варијанте хаплогрупа J и E итд. Уп. претходну напомену.

³ Детаљно изношење распореда присуства хаплогрупа у различитим деловима српског етничког простора биће представљено у претходно најављеној обимној студији, која се наслања на прелиминарна истраживања предочена у књизи „Етнологија и генетика“ (Тодоровић и други, 2015).

Другим речима, са становишта овог рада и одговарајућег приступа, посебно важна је управо поменута чињеница да постоји јединствени генетичко-етногенетски модел, који издваја српски етногенетски контекст, у сагласности с општепознатим историјским и етнолошким чињеницама. Њега карактерише недвосмислена превласт изразито „словенске“ хаплогрупе I2a Dinaric, након које, с мањим учешћем, следи такође првенствено „словенска“ хаплогрупа R1a, а затим и друге хаплогрупе (почев од такође израженог присуства E1b1b итд). Од изузетног значаја је да се наведени модел – осим широм српског етничко-етногенетског простора – уочава у оквиру још једне просторне и етнокултурне целине, а реч је управо о подручју данашње Румуније, док се на простору Молдавије додирују, преплићу и граниче „генетичко-етногенетске целине“ које се могу везати за „српски“ / „балканско-карпатски“, с једне стране, и „руско-источнословенски“, с друге стране, макро-комплекс.⁴

Прецизније казано, на основу релевантних истраживања становништва Румуније, јасно је да Румуни поседују готово истоветне (у сваком случају најближе и тешко разлучиве) генетичке показатеље у односу на идентитетске Србе и групације за које се зна да воде порекло од Срба. Наиме, и овде такође (свуда!) доминира хаплогрупа I2a Dinaric⁵, и то негде веома изражено (са око 40% присуства), на начин који је типичан једино за популације српског порекла.⁶ Исто тако, и распоред других хаплогрупа у општим цртама подудара се са одговарајућим распоредом, уоченим међу популацијама са српском етногенезом (полазећи од присуства такође првенствено „словенске“ R1a, на другом месту по бројности, са око 20%).⁷ Затим, на наведене чињенице се наслањају и бројне друге повезујуће околности, почев од тога да се и одређене, специфичније варијанте основних хаплогрупа – такође карактеристичне за Србе – непосредно уочавају управо на простору савремене Румуније; такав случај, рецимо, представља јасно уочљиво, системско присуство

⁴ Varzari, 2006: в. пре свега стр. 51.

⁵ На основу података изнесених у више истраживања, примећује се – у различитој мери наглашена – превласт хаплогрупе I2a Dinaric широм данашње Румуније. До овог закључка долазимо након увида у резултате (хаплогрупе и хаплотипове) предочене у радовима: Varzari, 2006; Stanciu et al, 2010; Bembea et al, 2011.

⁶ В. у Varzari, 2006: 51. Уп. податке за Србе у: Тодоровић и други, 2015: 176, 182-183.

⁷ Varzari, 2006: 51.

варијанте I2a Dinaric „Југ“ (тј. I2–РН908).⁸ Осим тога, могли би се навести и примери ређих хаплогрупа, тј. њихових варијанти, који исто тако потврђују уочену повезаност и блискост (чак и до „генетичке синонимије“ у извесним аспектима).⁹

Наравно, након изнесених чињеница, поставља се питање – откуда оволика, генетички непосредно потврђена блискост, изражена у тој мери да се о простору савремене Румуније (у наведеном, генетичко-етногенетском смислу) може говорити и као о „непосредном продужетку“ српског етничког простора? Који су узроци дотичне, несумњиво установљене велике сличности?

Одговор на ово питање, међутим, суштински посматрано није тешко дати. Наиме, управо поменути чињенице само на први поглед делују необично и сензационално, јер – за упућеније познаваоце разматране проблематике – све што је претходно изнесено (а тиче се резултата најновијих истраживања, спроведених захваљујући новој технологији и методологији) логично се надовезује на бројне податке који су у науци општепознати, али (због специфичних, изваннаучних разлога) недовољно експонирани и присутни у јавности, као и у уџбеничким, енциклопедијским и другим синтезама. Реч је, у ствари, о врло конкретним чињеницама које упућују на закључак да је присуство Срба и Словена на територији данашње Румуније и Молдавије системско, веома старо и обнављано бројним новим миграцијама, тј. да је оно изузетно раширено, о чему сведоче многи докази. С тим у вези, читаоца додатно упућујемо на низ компетентних аутора – који су у својим тектовима и студијама више или мање непосредно скретали пажњу на „несвакидашњу блискост“ српског и румунског етничког контекста, као и на наша претходна истраживања и радове.¹⁰

Сведочанства о блискости српско-румунских релација

У сваком случају, треба још једном нагласити да су нова мултидисциплинарна истраживања указала на велику сличност и сродност простора српских земаља и простора данашње Румуније. Ово је, као што је већ назначено, било познато и раније, али се најчешће – вероватно из разлога који немају везе с науком (тј. из

⁸ В. рецимо резултате који су изнесени у раду: Stanciu et al, 2010.

⁹ Детаљнија разматрања ових питања, која би нас одвела у правцу низа нових тематских искорака, захтевају и засебан простор.

¹⁰ В. литературу изнесену у текстовима Тодоровић, 2017б; Тодоровић, 2017а. Такође в. и литературу на крају овог рада.

политичких, идеолошких или геополитичких побуда, односно услед одговарајућих притисака или страха од злоупотребе чињеница) – није посебно наглашавало у научној јавности.¹¹ Из сличних разлога су, по свему судећи, у претходном периоду неретко игнорисани важни закључци и избегавана дубља истраживања.

Услед свега тога, простор данашње Румуније (али и Молдавије) – као и читавог, с њим испреплетеног, *српског истока* – пред заинтересованим посматрачима и истраживачима појављује се као прави „рудник злата“, који (иако, у општим контурама, и у овом тренутку сагледив) нуди многа нова открића и изненађења.¹² Већ на први поглед, дакле, уочава се системска свеprisутност српских (и „словенских“) речи¹³, обичаја, веровања и традиције уопште¹⁴, али и – јасно препознатљиве, претходно наглашене – српске генетике код становништва које обитава на територији данашње Румуније.¹⁵

Недвосмислено је, са становишта меродавних аутора и приступа, указано и на системско, давно и примарно присуство словенских групација на територији данашње Румуније, као и на њихово првостепено, суштинско учешће у етногенези становништва савремене Румуније и Молдавије.¹⁶ Удео самих Срба, тј. етногенетског контекста карактеристичног првенствено за Србе (међу овим „Словенима“) је, по свему судећи, изузетних размера – јер су и релативно новија досељавања била многољудна – као што, такође, показују и резултати поменутих генетичких истраживања.¹⁷

¹¹ Другачије стоје ствари са текстовима и књигама (превасходно новијег датума) који имају научно-популарни предзнак, што такође представља тему за одвојено разматрање. Уп. текстове (као и библиографије одговарајућих аутора) који су обједињени зборником Румунија и румунизација Срба, 2018. Уп. и напомену 22.

¹² В. већ поменуте радове: Тодоровић, 2017б; Тодоровић, 2017а. У сродном контексту су изузетно илустративне и значајне студије Михаја Радана. В. пре свега: Радан, 2015а; Радан, 2004; такође в. примера ради и Радан, 2015б; Радан, 1998.

¹³ В. рецимо Војводић, 2002.

¹⁴ Општепознато је, наиме, „да балканско-карпатске односно карпатско-балканске подударности или истоветности у традиционалној култури потичу из дубоке прошлости“ (Дрљача, 1997: 20).

¹⁵ В. још једном Varzari, 2006; уп. и Stanciu et al, 2010; Bembea et al, 2011. Када је реч о Србима, в. опет студију Тодоровић и други, 2015. О свему томе детаљније в. и у: Тодоровић, 2017б: 96-98.

¹⁶ В. обавезно Sedov, 2013: 131-149, пре свега в. стр. 145-147; Трубачов, 2006: 179; Тодоровић, 2017б: 96-104. Уп. и Трубачов, 2005.

¹⁷ Поред осталог, примера ради, пред крај XV века наводи се више стотина хиљада Срба досељених на територије данашње Румуније и околних простора (в. Церовић, 1997а: 24; такође в. и Павловић, 2012: 45, 75; Поповић, 1955: 29; Радан, 2004: 13);

У складу с намером нашег текста, овде ћемо – поврх претходно изнесених садржаја – скренути пажњу на још неколико илустративних примера. С тим у вези, треба знати да је од посебног значаја постојање представа о бројним чињеницама (а о чему је у српској јавности нагло „подигнут ниво свести“ тек током последњих година) које упућују на то да је већина старијих „румунских“ докумената писана на словенском језику, при чему „Румуни данас ову чињеницу прикривају именујући словенски језик фразом 'стари румунски језик'“, иако је било и врхунских стручњака, тј. објективних румунских научника, „који овај период историје Румуније називају 'словенски период Румуније'“. ¹⁸ Осим тога, примера ради, у јавности је, у последње време, посебно наглашавана и недовољно позната чињеница да је управо Српска православна црква – када је реч о територији данашње Румуније и његовом православном становништву – „одговорна за бројне написане књиге које су служиле у литургији и за учење“. ¹⁹

опширније в. у Тодоровић, 2017а: 466-468. Осим тога, као што наглашавају компетентни аутори, „до досељавања Мађара и померања Румуна према Поморишју, од Бојкије, односно од источнословенских племена до балканских пространа, пружао се непрекинут етнички ланац који су чинили Срби“ (Церовић, 1997в: 7).

¹⁸ Милошевић, 2018а: 41; в. пре свега Barbulescu, 1899: 1-12; Барбулеску, 1908. Барбулеску, на основу низа примера, доказује да је на просторима данашње Румуније „почев од XIII или XIV па до XVII века закључно, *преовлађивао србизам* а не бугаризам“, односно – „да се језик румунско-словенски називао *српски*“ (Барбулеску, 1908: 80). Другим речима, он је доказао „да су они Срби, које су хроничари као такве називали и о којима, као таквим, говоре стари документи, – заиста и били прави Срби, или да су бар тако сами себе називали“ (Барбулеску, 1908: 80). В. и Ердџановић, 1925б: 56-57.

¹⁹ Милошевић, 2018а: 42; сродним темама баве се различити текстови у зборнику Румунија и румунизација Срба, 2018. Уп. рецимо и Maluckov, 1985: 13-15; Дрљача, 1997: 25-26. Између осталог, овде треба скренути пажњу на околност да је на основама привилегија из 1690. године патријарх српски Арсеније III Чарнојевић „приступио реорганизацији Српске православне цркве у Хабзбуршкој монархији под чијом су се ингеренцијом налазили сем Срба и Румуни, Грци и Цинцари“ (Церовић, 1997а: 34), а „другом половином XVIII века Карловачка митрополија је захватала подручја од Јадрана до Буковине, од Саве и Дунава до Горње Угарске“, при чему су се у њеним оквирима налазиле и Арадска, Темишварска, Вршачка, Ердџанска и Буковинска епархија (Церовић, 1997а: 34-35). После свега, услед стицаја различитих историјских околности, „раздвајање српске и румунске православне цркве, извршено 1864. године, изазвало је низ трзавица између Срба и Румуна“ (Maluckov, 1985: 14).

Када је реч о Трансилванији (Ердељу), али и читавом Банату – по информацијама и представама које износе различити научници – указују нам се управо Срби „као најмногобројнији живаљ који преовлађује, а српски језик као прави словенски књижевни и црквени језик не само њихов, него и самих Румуна“²⁰, при чему поједини аутори истичу да Срби преовлађују и у Влашкој и у Молдавији од XIV века, али и да су већину имали и раније, уз напомену да се током XIII века „влашко племство сродило са племством из Србије“.²¹ У односу на ранији период наглашеног избегавања оваквих и њима сродних тема, сличних садржаја може се – у новијим текстовима који су се током претходних година појавили у српској јавности – пронаћи и навести знатно више²², тако да би њихово подробније набрајање и разматрање знатно премашило простор који нам стоји на располагању.

У непосредној вези с изнесеним чињеницама, немогуће је то прескочити, као велики (истраживачки и општи) проблем јавља се управо прећуткивање несвакидашњих размера *асимилације*, односно – замашног и општег *етноцида* који је спроведен над Србима на територији данашње Румуније.²³ Треба знати да о огромним размерама асимилације, тј. „нестајања“ и „прикривања“ Срба (и Словена) на територији данашње Румуније, сведочи велики број чињеница, о чему смо већ прелиминарно писали; другим речима – све ово више није никаква тајна, иако се о томе још увек веома мало и нерадо говори у широј јавности.²⁴ Наиме, на основу генетичких, етнокултурних, лингвистичких, историјских и других показатеља, Срба би на територији данашње Румуније требало да буде *веома много*, а – према званичним статистикама (које, ипак, из различитих

²⁰ Барбулеску, 1908: 87; уп. Милошевић, 2018в: 23; Милошевић, 2018б: 54-55.

²¹ Милошевић, 2018в: 23; Милошевић, 2018б: 54-55. В. пре свега Барбулеску, 1908: 95 и даље.

²² В. низ сличних примера, рецимо, у текстовима који су заступљени у поменутом, феноменолошки посматрано врло упућујућем, полемички конципираном зборнику Румунија и румунизација Срба, 2018.

²³ В. на пример Стојковић, 1990: 241-242; Пејин, 2012: 15-16; Павловић, 2012: 96; Милин и Степанов, 2002; Милин и Степанов, 1996; Годоровић, 2017б: 104-106. Уп. и Лукач, 1985 / 1986.

²⁴ В. Милошевић, 2018г и друге текстове у зборницима Румунија и Румунизација Срба, 2018; Анатомија румунске политике, 2017. Када је реч о Банату – у контексту ранијих, компетентних сагледавања сродне проблематике – уп. рецимо Поповић, 1955: 17; Ердељановић, 1925а. Такође в. и Пејин, 2012: 11, 15-16 итд.

разлога ни у ком случају не можемо узимати у обзир као релевантне) – испада да их има *веома мало*.²⁵

Саобразно претходном, асимилација Словена и Срба – која се, сасвим очигледно, одвијала током XX, али врло интензивно и током претходних векова – представља и глобални процес значајних димензија, о чему се такође недовољно говори.²⁶ Случај Румуније је у овом смислу неоспорно парадигматичан, али је познато да су се Словени масовно претапали и у Немце, Аустријанце, Мађаре, Турке, Грке, Албанце и друге, уз додатну напомену да је посебно уочљива асимилација – са пратећим етноцидом и етничким инжењерингом – *православних Словена*, пре свега Срба и Руса.²⁷ (У ствари, територије савремене Румуније и Молдавије у дотичном смислу су додатно индикативне, јер су овде претопљени управо Срби, али и источни Словени, чији се „проширени етничко-етногенетски простори“ – као што нам показују најновија генетичка истраживања – додирују и прожимају управо у овој географској зони.²⁸)

Завршни осврт

У сваком случају, позивајући се на низ меродавних чињеница, нећемо погрешити уколико констатујемо да се простор савремене Румуније у генетичком, културно-цивилизацијском, антрополошком и етногенетском контексту, заједно са географским, непосредно

²⁵ Обавезно в. и у Тодоровић, 2017б: 90-96, 106, 104-105 итд; Пејин, 1992: 268. Уп. Стојковић, 1990: 241-242; Павловић, 2012: 95-96.

²⁶ Примера ради, у планинском делу Баната српски елемент је био „раније знатно више заступљен него данас“, а „то се види и из објављеног материјала који потиче од мађарских и турских власти, дакле од власти које, у најбољем случају, нису према нашем народу биле пријатељски расположене“ (Поповић, 1955: 7, обавезно в. и стр. 19-21). У прошлости су, наиме, Банат и Ердељ поседовали словенско становништво у знатној већини (Поповић, 1955: 23), а слично је било и у Поморишју (Поповић, 1955: 37). О овоме и о сродној проблематици в. Тодоровић, 2017б: в. пре свега стр. 93; Стојковић, 1990: 246-248; Радан, 2004: 18 и даље; Радан, 2015б: в. рецимо стр. 370; Миштоју, 2005: 47.

²⁷ В. посебно илустративне текстове Милошевић, 2018а; Милошевић, 2018г. Уп. примера ради и текстове у зборнику Где ти је држава, Каине? 2015.

²⁸ Наиме, на територији данашње Молдавије почиње да преовладава присуство хаплогрупе R1а у односу на хаплогрупу I2а Dinaric (в. сажете резултате генетичких истраживања у одговарајућим табелама: Varzari, 2006: 51). Када је реч о Србима у Румунији в. још једном и Стојанчевић, 1994: 23. Осим тога, познато је да су Срби били свеприсутни и широм Молдавије (Церовић, 1997б: в. рецимо стр. 15-16). Поводом овога в. рецимо и Пејин, 2012; Поповић, 1955: 7, 17-23, 37 итд; Ердељановић, 1925а.

наслања на српски етничко-етногенетски простор, представљајући извесну врсту његовог природног продужетка. Другим речима, на основу различитих показатеља – од историјских и етнолошких до лингвистичких (топонимија итд.) и недвосмислених генетичких доказа – простор данашње Румуније може се посматрати и као једна врста „продуженог српског етничко-етногенетског простора“, а ближих међусобних релација (и „рођачких веза“) од оних између становништва српског простора (у ужем смислу) и становништва данашње Румуније нема. Из тог разлога – услед вишевековног билингвизма и опште системске испреплетености, тј. прожетости „српско-словенског“ и „романског“ елемента (која често, до сада, није разматрана на објективан и правилан начин)²⁹ – приликом проучавања Срба у Румунији неопходно је увек имати у виду шири истраживачки оквир, односно целокупну територију и становништво у одговарајућем историјско-дијакхроничком контексту.³⁰ Само тако, уз овако схваћени, шире конципирани „холистички приступ“, може се стећи права слика о „етногенетским“ и „идентитетским“ Србима у Румунији (и Молдавији); на ово се, у сложенијем смислу, непосредно надовезује и потреба осврта на процесе и аналогне групације на територији савремене Бугарске (али и Мађарске и Украјине). У

²⁹ Уп. бројне лингвистичке и друге доказе који говоре у прилог управо подунавско-панонско-балканске прадомовине Словена: Пипер, 2008: 128-135; Трубачов, 2005; Трубачов, 2006. И по најмеродавнијим археолозима, неоспорно је да су, почетком средњег века, на просторима Карпата и Дунава обитавала словенска племена (Sedov, 2013: 147, в. и стр. 131-149). Наиме, на основу резултата различитих истраживања и увида, очигледно је „да је румунски народ могао настати тек после асимилације словенског становништва из Доњег Подунавља, тј. не пре X века“, при чему „у писаним изворима Волохи – преци Румуна и рани Румуни с територије између Карпата и Дунава, појављују се тек почетком XII века“ (Sedov, 2013: 146).

³⁰ Управо дотичну проблематику имао је на уму и уважени историчар, академик Владимир Стојанчевић, када је посебно истицао да би било веома интересантно (и потребно) „пратити процесе етносимбиозе Срба и Румуна, појаве билингвизма у говорној комуникацији оба народа али и у писаној књижевности“, уз нагласак на неопходности проучавања „српског утицаја на формирање румунских варошких центара и варошких друштвених средина“, при чему су посебно значајни и „реликти српске терминологије у развоју румунског језика“ (Стојанчевић, 1994: 25). Такође, што је подједнако важно, Стојанчевић наглашава и да се о Србима у Банату, Поморишју, Ердељу (Трансилванији), Малој Влашкој, зна веома мало „иако је тамо, од краја XV века, чини се, добрим делом био пренет активан национално-политички живот Срба изван Балканског полуострва“ (Стојанчевић, 1994: 23). О сличним темама в. и Пејин, 2012: 15-16, 11; Тодоровић, 2017: 90-96; Лутовац, 1960: 13-14.

супротном, уколико се – приликом истраживања Срба у Румунији – усмеримо само на тзв. „званичне Србе“, уочене чињенице, као својеврсни „детали“, изгубиће свој смисао без увида у одговарајућу целину, која нам пружа велелепну, мада у многоме прећутану и скрајнуту, неправедно заборављену и запостављену слику *српског истока*.³¹

ЛИТЕРАТУРА

- Анатомија румунске политике, 2017: *Анатомија румунске политике*. Шабац: Центар академске речи.
- Barbulescu, 1899: I. Barbulescu, *Fonetika ćirilске азбуке и писанју румунског језика XVI и XVII вијека*. Zagreb: Tisak Dioničke tiskare.
- Барбулеску, 1908: И. Барбулеску, *Румуни према Србима и Бугарима*. Београд: Задужбина Илије М. Коларца.
- Bembea et al, 2011: M. Bembea et al, Y-chromosome STR haplotype diversity in three ethnically isolated population from North-Western Romania. *Forensic Science International: Genetics*, 5/2011, e99-e100.
- Varzari, 2006: A. Varzari, *Population History of the Dniester-Carpathians: Evidence from Alu Insertion and Y-Chromosome Polymorphisms*. Dissertation der Fakultät für Biologie der Ludwig-Maximilians Universität München. <https://edoc.ub.uni-muenchen.de/5868/1/Varzari-Alexander.pdf>
- Војводић, 2002: С. Војводић, *Речник славизама у румунском језику*. Кикинда: Народна библиотека „Јован Поповић“.
- Где ти је држава, Каине? 2015: *Где ти је држава, Каине?* Шабац: Центар академске речи.
- Дрљача, 1997: Д. Дрљача, Српско / румунско коло у Карпатима и његово даље ширење, у: *Етнички и етнокултурни контакти у панонско-карпатском простору*. Београд: Етнографски институт САНУ, Посебна издања књ. 42, 19-27.
- Ердељановић, 1925а: Ј. Ердељановић, Трагови најстаријег словенског слоја у Банату, у: *Niederluf sbornik*. Praha: 275-308.
- Ердељановић, 1925б: Ј. Ердељановић, *Македонски Срби*. Београд.
- Лукач, 1985-1986: Д. Лукач, Румунија и комадање Југославије 1941-1942. године. Београд: *Балканика XVI-XVII*, 135-145.

³¹ Услед ограниченог простора, наставак овог текста биће изнесен на другом месту, у раду који би требало да буде објављен у *Етнокултуролошком зборнику XXII* (Сврљиг, 2018).

- Лутовац, 1960: М. Лутовац, Етнички састав и етнички процеси у Тимочкој Крајини, у: *Рад Конгреса фолклориста Југославије у Зајечару и Неготину 1958*. Београд, 13-19.
- Maluckov, 1985: М. Maluckov, *Rumuni u Banatu*. Novi Sad: Vojvođanski muzej.
- Милин и Степанов, 1996: М. Милин и Љ. Степанов, *Бараганска голгота Срба у Румунији*. Темишвар: Демократски савез Срба и Карашевака у Румунији.
- Милин и Степанов, 2002: М. Милин и Љ. Степанов, *Срби из Румуније у бараганској голготи*. Вршац – Темишвар: Виша школа за образовање васпитача, Universitatea Banatului.
- Милошевић 2018а: З. Милошевић, Како нестају словенски народи. Београд: *Печат* 504, 40-43.
- Милошевић 2018б: З. Милошевић, Молотов-Рибентроп алиби за територијалне апетите. Београд: *Печат* 510, 52-55.
- Милошевић, 2018в: З. Милошевић, Српско питање и Румунија, у: *Румунија и румунизација Срба*. Шабац: Центар академске речи, 15-41.
- Милошевић, 2018г: З. Милошевић, Како нестају словенски народи, у: *Румунија и румунизација Срба*. Шабац: Центар академске речи, 265-274.
- Миштоју, 2005: А. Миштоју, Словенски утицај у говору Алмашке долине, у: *Српско-румунске везе и прожимања на културолошком плану*. Темишвар: Савез Срба у Румунији, 43-48.
- Павловић, 2012: М. Павловић, *Срби у Темишвару*. Београд: Етнографски институт САНУ – Посебна издања књ. 78.
- Пејин, 1992: Ј. Пејин, Једна заборављена српска група – Крашовани, у: *Satepa tundi – српска хроника на светским веригама*, књ. I. Београд: Ибарске новости, Краљево, Матица Срба и исељеника Србије, 292-294.
- Пејин, 2012: Ј. Пејин, Предговор приређивача, у: *Власи*, Београд: Хришћанска мисао и други, 5–18.
- Пипер, 2008: П. Пипер, *Увод у славистику I*. Београд: Завод за уџбенике.
- Поповић, 1955: Д. Поповић, *Срби у Банату до краја 18. века – историја насеља и становништва*. Београд: САНУ – Посебна издања ССXXXII, Етнографски институт САНУ, књ. 6.
- Радан, 1998: М. Н. Радан, Значај славе и још неких прослава са културним обележјем за одређивање етничког бића Карашевака. Сврљиг: *Етно-културолошки зборник*, IV, 105-110.
- Радан, 2004: М. Н. Радан, *У походе тајновитом Карашу*. Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Радан, 2015а: М. Н. Радан, *Фонетика и фонологија карашевских говора данас – прилог проучавању српских говора у Румунији*. Нови Сад: Филозофски факултет.

- Радан, 2015б: М. Н. Радан, Последице контаката и / или српско(карашевско)-румунског суживота огледане у говорима Румуна из Алмашке долине (Банат). Темишвар – Ниш: *Исходишта* 1, 353-374.
- Румунија и румунизација Срба, 2018: *Румунија и румунизација Срба*. Шабац: Центар академске речи.
- Sedov, 2013: V. V. Sedov, *Sloveni u ranom srednjem веку*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Stanciu et al, 2010: F. Stanciu et al, Population data for Y-chromosome haplotypes defined by 17 STRs in South-East Romania. *Legal Medicine*, Volume 12, Issue 5, September 2010, 259-264.
- Стојанчевић, 1994: В. Стојанчевић, О типологији и хронолошким периодима проучавања прошлости Срба на територији данашње Румуније. Нови Сад: *Темишварски зборник*, 1, 23-32.
- Стојковић, 1990: М. Стојковић, Српска национална мањина у Румунија, у: *Сеобе Срба некад и сад*. Београд: Институт за међународну политику и привреду и Матица Срба и исељеника Србије, 233-250.
- Тодоровић и други, 2015: И. Тодоровић и други, *Етнологија и генетика*. Београд: Етнографски институт САНУ, Друштво српских родословаца „Порекло“.
- Тодоровић, 2017а: И. Тодоровић, О новим етнолошким истраживањима Срба у Румунији – уводни приступ и перспективе. Темишвар – Ниш: *Исходишта*, 3, 463-474.
- Тодоровић, 2017б: И. Тодоровић, Етнолошки осврт на српско-румунска прожимања и релације. Сврљиг: *Етно-културолошки зборник*, XXI, 85-113.
- Трубачов, 2005: О. Трубачов, *Етногенеза и култура древних Словена*. Београд: Пешић и синови.
- Трубачов, 2006: О. Трубачов, *Етногенеза и култура древних Словена, други део*. Београд: Пешић и синови.
- Церовић, 1997а: Љ. Церовић, *Срби у Румунији од раног средњег века до данашњег времена*. Београд: Министарство Републике Србије за везе са Србима изван Србије.
- Церовић, 1997б: Љ. Церовић, *Срби у Молдавији*. Београд: Министарство Републике Србије за везе са Србима изван Србије.
- Церовић, 1997в: Љ. Церовић, *Срби у Украјини*. Београд: Министарство Републике Србије за везе са Србима изван Србије.

Ivica R. Todorović

**TRACING THE (UN)FORGOTTEN AREA AND PATHS OF SERBIAN
(NORTH)EAST**

– reminders as well as new ethnological insights and conclusions

In this paper, in a form of a summary cross section, the conclusions are brought forth from a complex, multidisciplinary insight into the research of the Serbian-Romanian relations (but also from the „Serbian East” in a wider sense). To a number of facts of exceptional importance, in stated context, the attention is insufficiently paid so far. In this regard, relying on the previous articles, we point out here in particular some of the neglected aspects of contemporary study of the subject matter (that – for reasons outside of the domain of science – in one period even almost turned into a certain kind of taboo). Namely, previously there have been many known ethno-cultural and historically confirmed parallels between the population of the Serbian countries and the population of Romania, and in the same time, genetic research has shown the same great familiarity (closeness). The cause of the „related / same genetics“, other than the ethnology level, can be traced on the basis of a number of historical data, as well as on the basis of research results conducted by respectable linguists, archaeologists and other scientists.

Keywords: Serbs, Romanians, parallels, new research, known facts, closeness